

تأثیر تجربه شکست کسب و کار و یادگیری از شکست بر انجام سرمایه گذاری جدید کارآفرینان (مطالعه موردی: استان قم)

آصف کریمی¹ - محمدحمید ملائی²

بهزاد محمدیان³ - فاطمه زرگران خوزانی^{4*}

1. استادیار دانشکده گان فارابی دانشگاه تهران، تهران، ایران.

2. کارشناس ارشد مدیریت کارآفرینی دانشکده گان فارابی دانشگاه تهران، تهران، ایران

3. استادیار دانشکده گان فارابی دانشگاه تهران، تهران، ایران

4. دکتری مدیریت بازرگانی دانشگاه علامه طباطبایی و مدرس دانشگاه

تاریخ دریافت: 1400/2/20

تاریخ پذیرش: 1400/5/1

چکیده

کارآفرینی مملو از شکست است، اما در اقتصادی ایران، شروع کسب و کار و انجام سرمایه گذاری جدید پس از شکست، دشوار است. از این رو، موضوع یادگیری از تجربه های شکست اهمیت بیشتری برای کارآفرینان ایرانی دارد. این پژوهش در تلاش است تأثیر تجربه شکست و یادگیری از شکست بر انجام سرمایه گذاری جدید را بررسی کند. روش پژوهش برحسب هدف کاربردی و برحسب گردآوری اطلاعات توصیفی - پیمایشی است. جامعه آماری این پژوهش، کارآفرینان فعال استان قم در سال 1398 است که با روش نمونه گیری احتمالی ساده، برای کارآفرینان پرسشنامه استاندارد در طیف پنج گانه لیکرت ارسال شد و در نهایت 100 پرسشنامه به روش مدل سازی معادلات ساختاری و با استفاده از نرم افزار SmartPLS 2.0 مورد تحلیل قرار گرفت. پرسشنامه استاندارد مذکور دارای 38 سؤال است. روایی توسط خبرگان دانشگاهی و پایایی با ضریب آلفای کرونباخ 0/748 مورد تأیید قرار گرفت. نتایج حاکی از این است که اکثر کارآفرینان مشارکت کننده، تجربه شکست داشتند و موافق هستند که با یادگیری از شکست می توان به انجام سرمایه گذاری جدید اقدام کرد. با توجه به نتایج می توان گفت یادگیری و تجربه شکست در کسب و کار کارآفرینانه بسیار در هم تنیده هستند و در واقع برای یادگیری کارآفرینی، تجربه شکست یک نقش اساسی دارد و پیشنهاد می شود که مجموعه ای شکست های متداول کارآفرینانه گردآوری و یادگیری از تجربیات نیابتی جایگزین تجربیات خود زیسته شده و در دانشگاه تدریس شود.

واژه‌های کلیدی: انجام سرمایه‌گذاری جدید، تجربه شکست، شکست کارآفرینانه، یادگیری از شکست، یادگیری کارآفرینانه

مقدمه

بدیهی است کارآفرینی مملو از شکست و عدم موفقیت است (Liu, Li, Hao, Zhang, 2019) و امروزه نیز به صورت ضمنی و آشکار نرخ بالایی از شکست کسب و کار به ویژه در کسب و کارهای نوپا را شاهد هستیم (فریدونی و همکاران، 1399). اداره کار امریکا اعلام کرد حدوداً 40 درصد کسب و کارهای نوپا در چهار سال اول، شکست را تجربه می‌کنند (Cosenz & Noto, 2018). در ایران نیز، علیرغم رشد کسب و کارهای نوپا (استارت آپ یا شرکت‌های کوچک کارآفرینی)، مطابق با شاخص‌های کارآفرینی از دیدبان جهانی کارآفرینی¹ (2019)، نرخ فرصت‌های درک شده 47/68 درصد و نرخ ترس از شکست 36/20 درصد می‌باشد. با توجه به نرخ ترس از شکست، یادگیری از شکست در ادبیات شکست کسب و کار به عنوان یک فرآیند مهم کارآفرینی مورد تأکید قرار گرفته است (Ucbasaran, Shepherd, Lockett, & Lyon, 2013; Yamakawa, Peng, & Deeds, 2015). با این حال، مبانی نظری به هوشیاری کارآفرین در مورد تکمیل فرصت‌های کسب و کاری یا یادگیری به منظور انجام سرمایه‌گذاری جدید، محدود می‌شود و سایر روابط را به صورت کمی کمتر بررسی کرده است. بررسی این مفاهیم در اکوسیستم کارآفرینی ایران بسیار حائز اهمیت است زیرا رشد شرکت‌های کارآفرینی و به همین نسبت، نرخ شکست کسب و کارهای کوچک و متوسط و کارآفرینانه در ایران بالاست، بنابراین نیاز فوری برای درک بهتر پیامدهای شکست کسب و کار در میان کارآفرینان قابل درک است. با توجه به اینکه کارآفرینان و کسب و کارهای نوپای استان قم که در سال‌های اخیر فعالیت اقتصادی خوبی داشته‌اند، در این مطالعه، بررسی می‌کنیم که تجربه شکست کسب و کاری چگونه بر اقدامات بعدی کارآفرینی اثرگذار است؟ برای پاسخگویی به این سؤال، از طریق مطالعه کتابخانه‌ای روابط میان تجربه شکست، یادگیری از شکست و انجام

سرمایه‌گذاری جدید در قالب فرضیه استخراج می‌شود و به آزمون آن‌ها در میان جامعه کارآفرینان قم می‌پردازیم.

مروری بر مبانی نظری و پیشینه پژوهش

تجربه شکست کسب و کار

اگرچه نیاز به موفقیت یک ویژگی روانی در کارآفرینان است اما تضمینی برای موفقیت وجود ندارد (زرگران خوزانی و زرگران خوزانی، 1395). شکست¹ کسب و کار، توقف سرمایه‌گذاری تعریف شده است، به این دلیل که آستانه حداقلی برای بهره‌وری اقتصادی مشخص شده توسط کارآفرین را برآورده نساخته است (Ucbasaran et al, 2013). با توجه به اینکه مبحث شکست کارآفرینی در بحث‌های علمی و رایج درباره کارآفرینی جای خود را به دست آورده، موضوعات مهم در این مبحث، یادگیری از شکست است.

رابطه تجربه شکست کسب و کار و انجام سرمایه‌گذاری جدید

از آنجایی که کارآفرینی روش اندیشیدن، استدلال و اقدام است و روی شناسایی و بهره‌برداری از فرصت‌های ناب تمرکز دارد؛ استدلال شده است که روش‌های متعددی برای شناسایی فرصت کاری وجود دارد و تجربه‌های پیشین افراد احتمال شناسایی نواحی جدید را برای آن‌ها افزایش می‌دهد؛ بنابراین تجربه شکست کسب و کاری می‌تواند اقدامات کارآفرینی متعاقب کارآفرین را تحت تأثیر قرار دهد (لینچ²، 1397: 674). تکرار مداوم بین تجربه شکست و تأثیر شکست به کارآفرینان کمک می‌کند تا اقدامات بیشتری را در جهت شناسایی فرصت‌های جدید و سرمایه‌گذاری جدید انجام دهند (Omored, 2020). در تحقیقی روی 4185 استارت‌آپ نوآورانه ایتالیایی (با آغاز کار 2012 تا 2015) نشان داده شد که هر الگوی شکست یک ساختار چندبعدی است و در نتیجه می‌تواند پیامدهای مدیریتی مختلفی ایجاد کند (Cavicchioli & Kocollari, 2021).

1 Failure

2 Lynch, R.

بنابراین فرضیه فرعی اول به شرح زیر تنظیم می‌شود: تجربه شکست کسب و کار تأثیر مثبت و معناداری بر انجام سرمایه‌گذاری جدید دارد.

رابطه تجربه شکست کسب و کار و یادگیری از شکست

یادگیری و شکست ارتباط تنگاتنگی با یکدیگر دارند زیرا رویه آزمون/خطا از عناصر اصلی ابداع و نوآوری است (Chesbrough, 2010). یادگیری از شکست¹ به تلاش انسان برای کسب درس‌ها و آموزه‌های حاصل از شکست‌های خود گفته می‌شود. این فرآیند فقط به تشخیص و اصلاح خطا محدود نیست، بلکه در پی شناسایی و به چالش کشیدن دلایل و ریشه‌های اساسی ایجاد مشکل است (Carmeli & Schaubroeck, 2008). بنابر مطالعات پیشین، یادگیری از عدم موفقیت امکان‌پذیر است (Fang et al, 2018; Politis & Gabrielsson, 2009; Singh, Corner & Pavlovich, 2012). کارآفرینانی که شکست را تجربه می‌کنند، رفتارهای خاصی را در مورد غلبه بر نه تنها هزینه‌های مالی و عاطفی بلکه هزینه‌های رابطه‌ای نشان می‌دهند. با این حال، چنین یادگیری فقط در برخی شرایط با تأمل آگاهانه می‌تواند انجام شود (Pretorius & Le Roux, 2011). بیشتر مطالعات به یادگیری از تجربیات خودزیسته اشاره داشته‌اند و پیشنهاد شده بهتر است کارآفرینان (به‌ویژه کارآفرینان پیشرو) از آن تجربیات درس بیاموزند بدون اینکه مجبور باشند این شکست‌ها را مستقیماً تجربه کنند (در محیط‌های کنترل‌شده مانند نظام‌های آموزشی بیاموزند) (Alvarado Valenzuela, Wakkee, Martens & Grijsbach, 2020).

بنابراین فرضیه فرعی دوم به شرح زیر تنظیم می‌شود: تجربه شکست کسب و کار تأثیر مثبت و معناداری بر یادگیری از شکست دارد.

رابطه یادگیری از شکست و انجام سرمایه‌گذاری جدید

مسلماً فعالیت کارآفرینانه ذاتاً نسبت به سایر استراتژی‌های کسب و کاری، مخاطره‌آمیزتر است (لینچ، 1997: 682). در جدیدترین پژوهش‌ها نیز نشان داده شد که دانش در مورد

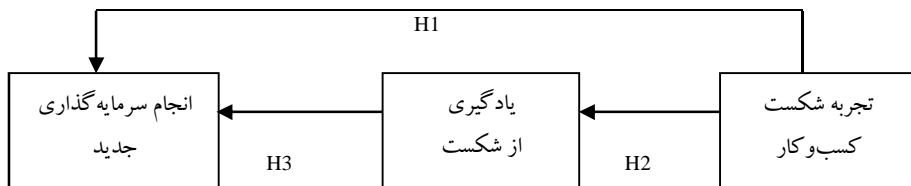
شکست به کارآفرینان کمک می کند تا در کسب و کار بعدی خود آمادگی بیشتری داشته باشند (Amalia, 2020). همچنین دانش، فرآیند یادگیری است که یک کارآفرین را قادر می سازد تا بعد از یک شکست، هرچند قابل توجه، اما قوی و قوی تر از قبل ظاهر شود (Lattacher & Wdowiak, 2020) و پس از تجربه و آموختن از شکست، به دنبال فرصت های جدید انجام سرمایه گذاری بگردد (Omored, 2020).

بنابراین فرضیه فرعی سوم به شرح زیر تنظیم می شود: یادگیری از شکست تأثیر مثبت و معناداری بر انجام سرمایه گذاری جدید دارد.

پیشینه پژوهش

ویلسون و پرپلکین (2020) به بررسی گرایش یادگیری از شکست، گرایش کارآفرینانه و عملکرد مالی در میان شرکت های بیوتکنولوژی آمریکایی پرداخت و نتیجه گرفت نوع خاص تری از یادگیری مانند گرایش یادگیری از شکست ممکن است گرایش کارآفرینانه و رابطه اش با عملکرد را تغییر دهد. در واقع، پیشرفت یک فرهنگ کارآفرینی که از شکست می آموزد به موفقیت مالی مرتبط است و استدلال کردند که اجرای گرایش کارآفرینانه و گرایش یادگیری از شکست از الزامات راهبردی یک مدیر است (Wilson & Perepelkin, 2020). لاتیچر و دوایک (2020) در مرور نظام مندی بر ادبیات یادگیری از شکست کارآفرینانه دریافت شکست نقشی محوری در یادگیری کارآفرینی دارد. دانش فرآیند یادگیری است که یک کارآفرین را قادر می سازد تا بعد از یک شکست، هرچند قابل توجه، اما قوی و قوی تر از قبل ظاهر شود (Lattacher & Wdowiak, 2020). او مورد (2020) در یک مطالعه کیفی به موضوع پس از شکست کارآفرینی و مدیریت بحران نشان داد که کارآفرینان بین تجربه، هزینه و اثرات شکست و مرحله گذار قرار می گیرند که نه برای اینکه از فرآیند شکست غمگین شوند بلکه برای بهبود و معنی بخشی به شکست. تکرار مداوم بین تجربه شکست و تأثیر شکست به کارآفرینان کمک می کند تا در جهت شناسایی فرصت ها و انجام سرمایه گذاری جدید، تلاش بیشتری بکنند. همچنین تأکید کردند که پس از تجربه و آموختن از شکست، کارآفرینان به دنبال فرصت های جدید انجام سرمایه گذاری می گردند (Omored, 2020).

سانگمون و میسون (2019) به بررسی تجربه کارآفرینانه موفق یا شکست و انجام سرمایه گذاری جدید را با نقش تعدیل کننده سن شرکت در کره جنوبی پرداخت. محققان بیان کردند که تجربه موفقیت آمیز تأثیرات مثبتی بر اشتغال دارد اما هیچ تأثیری بر عملکرد مالی ندارد. تجربه شکست با عملکرد مالی و اشتغال رابطه منفی دارد. تأثیر تعدیل کننده سن شرکت بر رابطه تنها تجربه شکست با عملکرد بود (Sangmoon & Meesoon, 2019). باسو و همکاران (2018) در بررسی اینکه آیا همیشه کارآفرینان از تجربه شکست کسب و کار بهره می‌برند؟ پاسخ داد که تجربه شکست کسب و کار همیشه بر انجام سرمایه گذاری جدید تأثیر نمی‌گذارد. در عوض، تجربه شکست کسب و کار زمانی بر انجام سرمایه گذاری جدید تأثیر می‌گذارد که یادگیری کارآفرینی وجود داشته باشد. در واقع یادگیری و میزان هوشیاری بیشتر نسبت به فرصت‌های جدید این اثرگذاری را تعدیل می‌کند (Boso, Adeleye, Donbesuur & Gyensare, 2018). فریدونی و همکاران (1399) در مدل حیات پس از شکست به اثرگذاری عوامل فردی و محیطی در سرعت بازیابی و کیفیت یادگیری اشاره کرد. چارچوب مقاله نوتاش (1392)، دربرگیرنده ریشه‌های شکست کارآفرینان، پیامدهای شکست، اقدامات برگزیده برای مواجهه با شکست و درنهایت آموخته‌های حاصل از شکست است. بنابراین مدل مفهومی و فرضیات پژوهش به شکل 1 ترسیم می‌شود.

شکل 1. مدل نظری پژوهش

روش‌شناسی

روش پژوهش برحسب هدف کاربردی و برحسب روش گردآوری داده‌ها به صورت توصیفی و از نوع پیمایشی است. پیمایش از طریق توزیع پرسشنامه استاندارد با 38 سؤال شامل 15 گویه تجربه شکست کسب و کار (Arasti, 2011)؛ 18 گویه یادگیری شکست و 5 گویه

انجام سرمایه‌گذاری جدید (Boso et al, 2018) انجام شد. سؤالات پرسشنامه در طیف پنج‌گانه لیکرت از کاملاً مخالفم تا کاملاً موافقم طراحی شده است. جامعه آماری این پژوهش را تمام کارآفرینان فعال و دارای هویت در استان قم در سال 1398 تشکیل می‌دهند. با توجه به آمار به‌دست‌آمده از مراکز مختلف از جمله استانداری و پارک علم و فناوری استان قم، تعداد کارآفرینانی که در سال اخیر فعالیت داشته‌اند، در کانون کارآفرینان عضو بوده و اطلاعات دقیقی از فعالیت آن‌ها در وب‌سایت شخصی یا استانی وجود داشته و در برخی موارد دارای لوح تقدیر یا سخنران مدعو دانشکده مدیریت هستند و برخی معیارهای کمی از جمله افزایش کارکنان و افزایش سرمایه‌گذاری داشته‌اند، حدوداً 100 تا 130 نفر تخمین زده شد؛ بنابراین مطابق با فرمول کوکران، تعداد 80 تا 97 نمونه لازم است. با این حال به دلیل اینکه برخی از اطلاعات در مورد کارآفرینان از جمله ایمیل و شماره تماس ممکن است اشتباه باشد و یا تمایلی به همکاری نداشته باشند، برای تمامی کارآفرینان پرسشنامه ارسال شد و در نهایت 100 پرسشنامه‌ای که به‌درستی تکمیل شده بود، مورد تحلیل قرار گرفت. بنابراین نحوه نمونه‌گیری احتمالی ساده است. به دلیل حجم کم نمونه برای تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار Smart PLS 2.0 استفاده شد. مطابق با استاندارد پژوهش‌های کمی، از آلفای کرونباخ برای تعیین پایایی و با نظرخواهی از خبرگان دانشگاهی، متخصصان حوزه کارآفرینی برای تأیید روایی محتوایی بهره بردیم. تغییرات جزئی در پرسشنامه و طرح سؤالات زیر نظر ایشان انجام شد. آزمون‌های مختلف همچون کولموگروف اسمیرنوف، کفایت نمونه، شاخص نیکویی برازش، ضریب مسیر مستقیم و آماره T و Z به منظور آزمون فرضیات انجام شد که در بخش یافته‌ها به تفصیل توضیح داده شده است.

یافته‌ها

در بخش یافته‌ها، نتایج به‌دست‌آمده از تحلیل داده‌های جمع‌آوری‌شده پژوهش در دو بخش تحلیل توصیفی و استنباطی به‌طور خلاصه مورد اشاره قرار می‌گیرد.

الف) توصیف جمعیت شناختی

مطابق با یافته‌های توصیف جمعیت شناختی 86 درصد کارآفرینان استان قم در 26 تا 49 سالگی قرار دارند و نسل جوانی هستند. همچنین 78 درصد آن‌ها دارای تحصیلات کارشناسی و کارشناسی ارشد می‌باشند و 4 درصد از کارآفرینان مشارکت‌کننده در این پژوهش (که نماینده جامعه خویش هستند) خانم بودند. 74 درصد کارآفرینان حداقل یک تا دو شکست کسب و کاری تجربه کرده‌اند و تنها 4 درصد آن‌ها، شکست‌های متعددی خورده‌اند. همچنین 33 درصد هیچ سابقه کاری قبل از آغاز کارآفرینی نداشته‌اند و 31 درصد نیز کمتر از 5 سال، غیر کارآفرین بودن، را تجربه کرده‌اند. از نظر سن کسب و کار کارآفرینانه پاسخ‌دهندگان، مشخص شد که 41 درصد کمتر از 2 سال عمر داشته، 25 درصد کمتر از 5 سال، 22 درصد کمتر از 10 سال و 12 درصد بیش از 10 سال است که کسب و کار کارآفرینانه را شکل داده‌اند. از نظر اندازه کسب و کار کارآفرینانه شرکت‌کنندگان مشخص شد که 56 درصد کمتر از 5 نفر در مجموعه خویش دارند و 36 درصد کمتر از 20 نفر و تنها 8 درصد هستند که بالاتر از 20 نفر در کسب و کارشان مشغول به فعالیت است. موضوع مهم دیگر سرمایه اولیه برای راه انداز کسب و کار بود؛ 78 شرکت‌کننده بیان داشتند که تنها با سرمایه شخصی آغاز کردند و کمک از دوستان، دولت و فرشتگان به‌عنوان سرمایه اولیه بسیار ناچیز بوده است.

ب) توصیف شاخص‌ها

جدول 1. آمار توصیفی شاخص‌های پژوهش

متغیر	شاخص	میانگین	انحراف معیار	آماره t	سطح معناداری
تجربه شکست	-	3/792	0/404	0/078	0/143
یادگیری از شکست	یادگیری	4/310	0/713	0/191	0/000
	جستجو گزینه‌های متفاوت	3/980	0/752	0/111	0/004
	ارتباط دهی اطلاعات	3/563	0/937	0/089	0/048
	ارزیابی و قضاوت	3/832	0/810	0/139	0/000
	شبکه‌سازی	3/770	0/809	0/129	0/000
سرمایه‌گذاری مجدد	-	4/102	0/563	0/122	0/001

جدول 1 آمار توصیفی مربوط به هر یک از متغیرهای پژوهش را نشان می دهد. مطابق آزمون کولموگروف اسمیرنوف، برای تمامی متغیرها به جز تجربه شکست مقدار سطح معناداری از سطح خطای 0/05 کمتر است؛ از این رو این متغیرها دارای توزیع غیرنرمال هستند. بنابراین برای آزمون فرضیه های پژوهش از نرم افزار Smart PLS 2.0 استفاده شد.

ج) مدل اندازه گیری

با توجه به حجم کوچک نمونه (و البته توزیع غیرنرمال) برای آزمون فرضیه های تحقیق از مدل سازی معادلات ساختاری (SEM) و روش حداقل مربعات جزئی (PLS)¹ با کمک نرم افزار Smart PLS نسخه 2 بهره بردیم. پیش از هر کاری از کفایت داده ها اطمینان حاصل شد. شاخص کفایت نمونه KMO این پژوهش 0/690 نشان می دهد که نمونه ها برای تحلیل عاملی تقریباً کفایت لازم را دارند. جدول 2 شاخص های آلفای کرونباخ (α)، پایایی ترکیبی (CR) و میانگین واریانس استخراج شده (AVE) و معیار افزونگی را نشان می دهد. آلفای کرونباخ میزان بارگیری هم زمان متغیرهای مکنون یا سازه را در زمان افزایش یک متغیر آشکار می سنجد. مقدار آن از 0 تا 1 می باشد و نباید کمتر از 0/7 باشد (Chin, 2010). پایایی ترکیبی در واقع نسبت مجموعه بارهای عاملی متغیرهای مکنون به مجموع بارهای عاملی بعلاوه واریانس خطاست و بین 0 تا 1 و جایگزین آلفای کرونباخ است. این نیز نباید کمتر از 0/6 باشد. مشاهده می شود تمامی متغیرها دارای آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی بالای 0/7 را دارند و بنابراین، پرسشنامه از پایایی خوبی برخوردار است. روایی همگرا به این معنا می باشد که نشانگرهای هر سازه، تفکیک مناسبی را به لحاظ اندازه گیری نسبت به سازه های دیگر مدل فراهم آورند؛ یعنی تنها سازه خود را بسنجند و به گونه ای باشند که تمام سازه ها به درستی از یکدیگر تفکیک گردند. با کمک شاخص میانگین واریانس استخراج شده، مشخص شد که تمامی سازه ها دارای میانگین واریانس بالاتر از 0/5 دارند.

ضریب تعیین (R^2) واریانس توضیحی یک متغیر درون‌زا را نسبت به واریانس کل آن توسط متغیرهای برون‌زا اندازه‌گیری می‌کند. میانگین این شاخص، 0/517 تعیین شده است. شاخص دیگر، کیفیت مدل ساختاری یا شاخص افزونگی (CV Red) مدل است که معروف‌ترین شاخص اندازه‌گیری کیفیت مدل ساختاری تحت عنوان شاخص استون-گایسلر است. مقادیر به دست آمده از این شاخص در جدول 2 آورده شده و نشان می‌دهد قدرت پیش‌بینی نسبتاً قوی متغیر برون‌زا را دارد. همچنین روایی و اگرآ در جدول 3 آورده شده است. شرط لازم داشتن روایی و اگرآ این است که مقدار ریشه دوم میانگین واریانس تبیین شده از تمامی ضرایب همبستگی متغیر مربوطه با باقی متغیرها بیشتر باشد. برای مثال در این پژوهش ریشه دوم میانگین واریانس تبیین شده برای متغیر ارتباط دهی اطلاعات برابر با 0/826 شده است که از مقدار همبستگی این متغیر با سایر متغیرها بیشتر است و بنابراین، برای تمامی متغیرها، روایی و اگرآ تأیید می‌شود.

جدول 2. پایایی و روایی همگرا

متغیر	شاخص	آلفای کرونباخ	پایایی ترکیبی	روایی همگرا	ضریب تعیین	شاخص افزونگی
تجربه شکست	-	0/755	0/755	0/649		
یادگیری از شکست	یادگیری	0/824	0/883	0/654	0/411	0/262
	جستجوی گزینه‌های متفاوت	0/756	0/845	0/578	0/677	0/385
	ارتباط دهی اطلاعات	0/767	0/865	0/683	0/701	0/478
	ارزیابی و قضاوت	0/774	0/855	0/597	0/735	0/434
	شبکه‌سازی	0/511	0/710	0/464	0/368	0/153
انجام سرمایه‌گذاری جدید	-	0/851	0/894	0/632	0/212	0/094
میانگین		0/748			0/517	0/301

جدول 3. روایی واگرا

شاخص	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
1. تجربه شکست	0/591						
2. یادگیری	0/274	0/808					
3. جستجوی گزینه های متفاوت	0/369	0/456	0/760				
4. ارتباط دهی اطلاعات	0/183	0/380	0/608	0/826			
5. ارزیابی و قضاوت	0/307	0/406	0/567	0/683	0/772		
6. شبکه سازی	0/207	0/151	0/423	0/467	0/522	0/681	
7. انجام سرمایه گذاری جدید	0/407	0/159	0/199	0/217	0/433	0/351	0/794

* روی قطر اصلی ریشه دوم میانگین واریانس تبیین شده قرار دارد.

شاخص نیکویی برازش، سازش بین کیفیت مدل ساختاری و مدل اندازه گیری شده را نشان

می دهد و برابر است با:

$$GOF = \sqrt{0.517 \times 0.562} = 0.539$$

(د) مدل ساختاری

جدول 4. نتایج آزمون فرضیه ها

نتیجه	آماره Z	ضریب مسیر غیرمستقیم	فرضیه اصلی
تأیید	2/065	0/091	تجربه شکست کسب و کار از طریق یادگیری از شکست تأثیر مثبت و معناداری بر انجام سرمایه گذاری جدید دارد.
نتیجه	آماره t	ضریب مسیر مستقیم	فرضیه های فرعی
تأیید	3/287	0/317	تجربه شکست کسب و کار تأثیر مثبت و معناداری بر انجام سرمایه گذاری جدید دارد.
تأیید	4/752	0/387	تجربه شکست کسب و کار تأثیر مثبت و معناداری بر یادگیری از شکست دارد.
تأیید	2/334	0/234	یادگیری از شکست تأثیر مثبت و معناداری بر انجام سرمایه گذاری جدید دارد.

در مدل نظری این پژوهش، متغیر تجربه شکست کسب و کار، نقش متغیر مستقل و متغیر انجام سرمایه گذاری جدید متغیر وابسته است. متغیر یادگیری از شکست هم نقش متغیر مستقل و هم نقل متغیر وابسته را ایفا می کند. آزمون نهایی این پژوهش در شکل 1 و جدول 4 نشان داده شده است. در این مدل، از ضرایب بارهای عاملی (روابط بین متغیرهای پنهان و آشکار را می سنجد) و ضرایب مسیر (روابط بین متغیرهای مستقل و وابسته را می سنجد) برای سنجش و آزمون فرضیه ها استفاده شد. در واقع تمامی معادلات اندازه گیری و معادلات ساختاری با استفاده از آزمون t آزمون شده است. مطابق با آن، ضریب مسیر در سطح اطمینان 95% معنادار است اگر آماره t آن از $1/96$ بالاتر باشد. مطابق با جدول 4 نتایج به دست آمده از معادلات ساختاری نشان دهنده این است که تمامی فرضیه های اولیه پژوهش قویاً مورد تأیید قرار می گیرند.

بحث و نتیجه گیری

تجربه شکست در کسب و کارها و پیامدهای ناشی از آن، توجه بسیاری از محققان را به خود جلب کرده است (Ucbasaran, Westhead, Wright, & Flores, 2010). این پژوهش نیز جنبه تجربه شکست و یادگیری از شکست را به طور عمیق بررسی و ترسیم می کند، موضوعی که محبوبیت زیادی در مطالعات مالی، اقتصاد و مدیریت پیدا کرده است. از آنجا که شکست برای بسیاری از کارآفرینان، به ویژه کسانی که در مرحله اول راه اندازی هستند، یک تهدید بالقوه است، یک موضوع عادی و البته مهم در هر کسب و کار کارآفرینانه است. با این وجود، مطالعات عمیقی در ایران در این خصوص انجام نشده است.

پژوهش کنونی در تلاش بود تا سهم کوچکی در تبیین سازوکارهای سفر کارآفرینی داشته باشد. آنچه از یافته ها مشخص شد این است که روابط معنی داری میان تجربه شکست، یادگیری از شکست و شروع دوباره و انجام سرمایه گذاری جدید وجود دارد به این معنا که جنبه هایی از تجربه شکست می تواند به یادگیری کارآفرینانه منجر شود (سازگار با Cavicchioli & Kocollari, 2021; Wei, Chen, Zhang & Gong, 2019)، یادگیری از شکست، انجام سرمایه گذاری جدید را با موفقیت بیشتری همراه سازد (سازگار با Wilson & Perepelkin,

در (2020; Lattacher & Wdowiak, 2020; Sangmoon & Meesoon, 2019; Lin & Wang, 2019). بنابراین می توان بیان کرد که برای کاهش ترس از شکست و افزایش سرمایه گذاری جدید پس از شکست، بهتر است یادگیری از شکست اتفاق بیافتد چراکه این یادگیری می تواند به طور مستقیم به انجام سرمایه گذاری جدید بیانجامد و از میزان کارآفرینانی که به دلیل شکست، دلسرد شده و به کارآفرینی ادامه نمی دهند، بکاهد. البته که خود مسئله یادگیری، موضوع مهمی است که فرایند آن، به ویژگی های شخصیتی و میزان شکست و بسیاری مسائل دیگر، وابسته است. با این حال، برای کاهش نرخ میزان ترس از شکست ایرانیان در دیدبان جهانی کارآفرینی، این موضوع باید بیشتر بررسی شود.

درواقع، با توجه به عصر تکنولوژی و تغییرات پیچیده و پی درپی، نیاز به کارآفرینی بر هیچ کس پوشیده نیست (زرگران خوزانی و زرگران خوزانی، 1395) و شکست کارآفرینی یکی از جنبه های مهم در فرآیند کارآفرینی است (Amalia, 2020). می دانیم که تعداد کارآفرینانی که در کسب و کار خود شکست می خورند، بیش از آنهایی است که موفق می شوند. البته کارآفرینانی که در کسب و کار خود موفق هستند، چندین شکست قبل از موفقیت را تجربه کرده اند.

از این رو، برای ورود مجدد و انجام سرمایه گذاری جدید، مطابق با مباحث یادگیری کارآفرینانه، کارآفرینان باید یاد بگیرند که خود را از کسب و کار شکست، جدا کنند، به این معنا که تصدیق کنند که کسب و کار شکست خورده و از انگ زدن (نسبت دادن به کسی یا چیزی) خودداری کنند، چراکه این مطالعه و بسیاری از پژوهش ها در حوزه شکست کارآفرینی (Wilson & Perepelkin, 2020; Lattacher & Wdowiak, 2020; Omorede, 2020) فریدونی و همکاران، 1399) نشان داده است که کارآفرینان همیشه ابراز می دارند تجربیات شکست خورده قبلی آن ها کمک می کند تا مسیر شغلی و آینده حرفه ای خود و تصمیماتی مهم در این زمینه را بهتر هدایت کند؛ بنابراین نتیجه می گیریم که اکثر کارآفرینانی که شکست را تجربه می کنند، از آن آموخته اند و معمولاً از تجربه شکست خود زیسته به عنوان فرصتی برای

انجام سرمایه گذاری جدید استفاده می کنند. یافته ها نشان می دهد که تأسیس یک کسب و کار جدید یکی از روش های کارآفرینان برای بازیابی تجربیات شکست خورده قبلی است (Wilson & Perepelkin, 2020; Lattacher & Wdowiak, 2020).

البته ذکر کردیم که یادگیری از شکست و تصمیم گیری بعد از آن معمولاً راحت نیست. به ویژه در اقتصاد ایران که بسیار متلاطم و غیرقابل پیش بینی است، گاهی شکست ها آن قدر پیامدهای غیرقابل جبرانی دارد که حتی کارآفرینی با تمامی ویژگی های خاص یک کارآفرین، ممکن است برای دوباره قامت کشیدن، توانی نداشته باشد. با این حال، شکست های کوچک تر می تواند درس هایی را در برداشته باشد که در هیچ واحد درسی رشته مدیریت کارآفرینی و کسب و کار وجود ندارد و به همین دلیل، اکثر کارآفرینان، درس های مفید کسب و کاری را از تجربیات خودزیزسته حاصل از شکست های متعدد یاد می گیرند، حال آنکه جهان آن قدر سریع در حال گذر است که بهتر است این مجموعه درس ها از دیگران آموخته شود تا اینکه تمامی کارآفرینان، شکست های مشابه را تجربه کنند (همان طور که Alvarado Valenzuela et al, 2020 نیز اشاره کرده اند). تغییر و اصلاح نظام آموزشی و پرکردن شکاف میان صنعت، دولت، دانشگاه ها از اولویت های مهم در مسیر کارآفرین سازی است (زرگران خوزانی و زرگران خوزانی، 1395)، البته برنامه های تلویزیونی و شبکه های اجتماعی کمک کرده است که تجربه شکست ها و درس های آموخته شده (آن هم از کارآفرینان ایرانی و در بازار ایران) به سایر علاقه مندان انتقال پیدا کند با این حال، هنوز هم شکست کارآفرینی، یکی از مراحل تثبیت شده در توسعه کارآفرینی است و اینجاست که نقش خانواده، دوستان، فرشتگان کسب و کاری و حتی دولت پررنگ تر می شود.

علیرغم نتایج قابل توجه، این پژوهش نیز با محدودیت هایی روبرو بود. با توجه به اینکه بخشی از این پژوهش در شرایط همه گیری کووید 19 انجام شده است، چالش هایی برای ارسال پرسشنامه وجود داشت از جمله اینکه به صورت ناگهانی دچار ورشکستگی شده و معیارهای قبلی انتخاب آن ها را زیر سؤال می برد و یا اینکه برخی از کارآفرینان به دلیل مشغله یا بی اعتنائی به پژوهش های دانشگاهی، از پاسخ دهی امتناع می کردند. همچنین با توجه به

محدودیت‌های ذاتی روش پرسشنامه، از تعمیم آن به سایر جوامع با احتیاط باید عمل کرد. موضوع جنسیت کارآفرینان شرکت‌کننده، نیز یکی از دغدغه‌های محقق برای نتیجه‌گیری نهایی بود.

پیشنهادها

با توجه به نتایج به دست آمده و با در نظر گرفتن کسب و کارهای ایرانی در بازار متلاطم ایرانی، برای یادگیری از شکست کسب و کار (ترجیحاً به صورت نیابتی) و کاهش ترس از شکست، پیشنهادهای زیر ارائه می‌شود:

- با توجه به گسترش دوره‌های کارآفرینی و مقاطع بالای رشته مدیریت کارآفرینی، پیشنهاد داد که یادگیری نیابتی در مورد شکست به عنوان یکی از واحدهای آموزش کارآفرینی اضافه شود. علاوه بر این، بهتر است واحدهای عملی به همراه نظری در دانشگاه‌ها تدریس شود و بهتر است این تدریس توسط کارآفرینان با تجربه شکست و موفقیت به صورت میزگرد انجام شود.
- تجارب کارآفرینان و عوامل شکست و موفقیت آن‌ها توسط دانشگاه‌ها، مراکز علمی تحقیقاتی، مراکز کارآفرینی و نوآوری سازمان‌ها و صنایع به علاقه‌مندان و کارآموزان انتقال یابد.
- علیرغم نتایج به دست آمده از یادگیری از شکست باید متذکر شد که برخی از شکست‌ها، نتیجه فرایندها، ساختارها، روندها، رویه‌ها و قوانین غیر مؤثر و دست‌وپاگیر و مخرب دولت و سازمان‌های ذی‌ربط است که باید اصلاح گردد.
- مستندسازی تجارب شکست و موفقیت بعد از یادگیری از شکست توسط خود کارآفرینان در قالب کتاب، خاطرات، رسانه‌های صوتی و تصویری از جمله سریال مستند، انیمیشن جهت انتقال به دیگر افراد فعال در کسب و کار پیشنهاد می‌شود.
- بهتر است که کارآفرینان در شبکه‌های کارآفرینی مختلف حضور داشته باشند، در این صورت، از شکست‌های هم‌قطاران خود درس می‌گیرند بدون آنکه خود دچار آن ضرر و زیان روانی و مالی در نتیجه شکست شوند.

همچنین به محققان علاقه‌مند به کسب و کارهای کارآفرینی پیشنهاد می‌شود موارد زیر را در برنامه پژوهشی خویش قرار دهند:

- مشارکت کنندگان در این پژوهش که نمونه‌ای از جامعه آماری کارآفرینان استان قم هستند، اکثراً آقا هستند؛ 96 درصد! پیشنهاد می‌شود که در پژوهش‌های آتی نقش جنسیت و سن را در نتایج یادگیری از شکست کسب و کار کارآفرینانه بررسی کنند.
- با توجه به اینکه علاوه بر کارآفرینان، خانواده آن‌ها از شکست رنج می‌برند، بنابراین پیشنهاد می‌شود که در بررسی‌های کارآفرینی و شکست و یادگیری از شکست کارآفرینانه بررسی شود که این شکست چه تأثیراتی در زندگی خانوادگی آن‌ها خواهد داشت و تا چه حد خانواده می‌تواند عاملی برای انجام سرمایه‌گذاری جدید یا خروج از کارآفرینی باشد و بر یادگیری تأثیر می‌گذارد.
- تفکیک سرمایه‌ها و عملکردهای مالی و غیرمالی در پژوهش‌های آتی در رابطه میان تجربه شکست و یادگیری از آن، می‌تواند نتایج جالب‌توجهی داشته باشد.

منابع

زرگران خوزانی، فاطمه، زرگران خوزانی، مجتبی (1395). آموزش ذهنیت کارآفرینی (مطالعه موردی شیوه‌های آموزش کارآفرینی در کشورهای مختلف). پنجمین کنفرانس بین‌المللی مدیریت و حسابداری و دومین کنفرانس کارآفرینی و نوآوری‌های باز. تهران. مرکز همایش‌های پژوهشگاه نیرو.

فریدونی، علیرضا؛ موسی خانی، مرتضی؛ سخدری، کمال؛ عطائی، محمد (1399). تدوین مدل آینده پژوهانه بازیابی، یادگیری و اقدام مجدد کارآفرینانه براساس و کاوی پژوهش‌های شکست کارآفرینان. دوفصلنامه آینده‌پژوهی ایران، 1، 105-138.

لینچ، ریچارد (1397). مدیریت استراتژیک. ترجمه وحید خاشعی و فاطمه زرگران. تهران، نشر فوژان. چاپ اول.

نوتاش، هادی. (1392). ارائه چارچوب یادگیری از شکست کارآفرینان کارکشته ایرانی با نگاهی فرایندی. توسعه کارآفرینی، 6(4)، 131-149.

Alvarado Valenzuela, J. F., Wakkee, I., Martens, J., & Grijsbach, P. (2020). Lessons from entrepreneurial failure through vicarious learning. *Journal of Small Business & Entrepreneurship*, Online, 1-25. doi: 10.1080/08276331.2020.1831839.

Amalia, S. (2020) The Influence of Narcissism on Entrepreneurial Failure Mediated by Entrepreneurial Learning from Failure (The Study on Nascent Entrepreneurs in Padang). *Masters thesis*, Andalas University.

Arasti, Z. (2011). An empirical study on the causes of business failure in Iranian context. *African Journal of Business Management*, 5(17), 7488-7498. doi:10.5897/ajbm11.402

Boso, N., Adeleye, I., Donbesuur, F., & Gyensare, M. (2018). Do entrepreneurs always benefit from business failure experience? *Journal of Business Research*. 98, 370-379. doi:10.1016/j.jbusres.2018.01.063.

Carmeli, Abraham, and Schaubroeck, John. (2008). Organizational Crisis Preparedness: The Importance of Learning from Failures. *Long Range Planning*, 41, 177-196.

Cavicchioli, M., & Kocollari, U. (2021). Learning from Failure: Big Data Analysis for Detecting the Patterns of Failure in Innovative Startups. *Big Data*, 9(2), 79-88.

Chesbrough, H. (2010). Business Model Innovation: Opportunities and Barriers. *Long Range Planning* 43 (2-3): 354-363. doi:10.1016/j.lrp.2009.07.010.

- Cosenz, F., & Noto, G. (2018). Fostering entrepreneurial learning processes through Dynamic Start-up business model simulators. *The International Journal of Management Education*, 16(3), 468-482.
- Fang He, V., C. Siren, S. Singh, G. Solomon, and G. von Krogh. (2018). Keep Calm and Carry on: Emotion Regulation in Entrepreneurs' Learning from Failure. *Entrepreneurship Theory and Practice* 42 (4): 605–630.
- Jenkins, A. S., Wiklund, J., & Brundin, E. (2014). Individual responses to firm failure: Appraisals, grief, and the influence of prior failure experience. *Journal of Business Venturing*, 29, 17–33. doi: 10.1016/j.jbusvent.2012.10.006.
- Lattacher, W. and Wdowiak, M.A. (2020), Entrepreneurial learning from failure. A systematic review, *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 26(5). 1093-1131. doi: 10.1108/IJEBR-02-2019-0085.
- Lin, S., & Wang, S. (2019). How does the age of serial entrepreneurs influence their re-venture speed after a business failure?. *Small Business Economics*, 52(3), 651-666.
- Liu, Y., Li, Y., Hao, X., & Zhang, Y. (2019). Narcissism and learning from entrepreneurial failure. *Journal of Business Venturing*, 34(3), 496-512.
- Omoredede, A. (2020). Managing crisis: a qualitative lens on the aftermath of entrepreneurial failure. *International Entrepreneurship and Management Journal*, Online, 1-28.
- Politis, D., and J. Gabrielsson. (2009). Entrepreneurs' Attitudes towards Failure: An Experiential Learning Approach. *International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research* 15 (4): 364–383.
- Pretorius, M., and I. Le Roux. (2011). Successive Failure, Repeat Entrepreneurship and No Learning: A Case Study. *SA Journal of Human Resource Management* 9 (1): 1–13.
- Sangmoon, P; Meesoon, L (2019). Success and Failure of Entrepreneurial Experience and New Venture Performance: Moderating Effect of Firm Age. *Asia-Pacific Journal of Business Venturing and Entrepreneurship*. 14(4) 51-62.
- Singh, S., P. Corner, and K. Pavlovich. (2012). Self-Stigmatisation of Entrepreneurial Failure. *Paper presented at the 26th Annual ANZAM Conference Managing for Volatility and Instability*. 26, 1–22.
- Ucbasaran, D., Shepherd, D. A., Lockett, A., & Lyon, S. J. (2013). Life after business failure. *Journal of Management*, 39, 163–202. doi: 10.1177/ 0149206312457823.
- Ucbasaran, D., Westhead, P., Wright, M., & Flores, M. (2010). The nature of entrepreneurial experience, business failure and comparative optimism. *Journal of Business Venturing*, 25, 541–555. .doi:10.1016/j.jbusvent.2009.04.001.
- Wei, J., Chen, Y., Zhang, J., & Gong, Y. (2019). Research on factors affecting the entrepreneurial learning from failure: an interpretive structure model. *Frontiers in psychology*, 10: 1-10. doi: 10.3389/fpsyg.2019.01304
- Wilson, G. A., & Perepelkin, J. (2020). Failure learning orientation, entrepreneurial orientation, and financial performance among US biotechnology firms. *Journal of Small Business Management*, Publish **Online:** 1-19. doi: 10.1080/00472778.2020.1816434

Yamakawa, Y., Peng, M. W., & Deeds, D. L. (2015). Rising from the ashes: Cognitive determinants of venture growth after entrepreneurial failure. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 39, 209–236. doi: 10.1111/etap.12047.
<https://www.gemconsortium.org/economy-profiles/iran-2>